

Lillen rajza

JAFFÁTÓL SZTAMBULIG

BEVONULÁSOM TORTÉNETE

IRTA: ABÁDI IMRE

Mikor Patai József a Hadi Almanachchal kapcsolatban felhívta figyelmemet e témára, ezt feleltem neki:

— Ha elejétől végig megírnám annak a húsz napnak a történetét, amelyet Jaffától kezdve Szírián és Kis-Azsián keresztül Sztambulig átéltem, megtöltené az egész Almanachot. És Ön, Szerkesztő úr, csak négy hasábot ígér nekem?

— Igen. Többet nem adhatok . . . Irjon meg az egészből néhány érdekesebb részletet, — tette még hozzá, miközben leült, átfutott néhány érkező kéziratot és aláírt egy csomó eléje rakott levelet.

Végigsimítottam a homlokomat s amint elfinomodott ujjaim varázsvesszejével idézni kezdtem ennek a nagy útnak a napjait, mosolyognom kellett, midőn a különféle epizódok, utak, tájak, típusok és városi képek leg-tetejében a mi tarsusi bogárlábon forgó hotelházunkat pillantottam meg, sajtáságos helyzetével és szerepével a lármás utca életében, régi szennyével, furcsa rendjével és potrohos, kapzsi görög tulajdonosával. Annak a sok vicnek és huncutságnak a révén, melyeket ez a hotel kiváltott belőlünk, valóban a kisázsiai utunk történetének a csúcspontjára küzdötte föl magát, úgy, hogy, ha nem beszélnék egyébről, csak éppen arról a másfél napról, amelyet a „Hotel-Wanzenburg“-ban töltöttünk, azt hiszem akkor is kevés lenne ez a néhány hasáb, mely rendelkezésemre áll. Mert feledhetle-

nül mulatságos ez a hotel az utcára eső folyosójának fakorlátján lógó tarka törülközőivel, meztláb szaladgáló pincéreivel, akik az utcai borbélyt lefröccsentik mosdóvízzel és ha éppen parancsolod, innen a folyosóról kiabálják fel a hotelbe. Ami a tarka törülközőket illeti, hangsúlyoznom kell, hogy ezek nem a Hotel-Wanzenburg specialitásai; mert Keleten, de különösen a törökök között általános jelenség a színek túlzott kultiválása, annyira, hogy ez még a törülközőkben is kifejezésre jut náluk. A fürdőkben például piros törülközőket láttam sárga virágokkal, meg kéket piros virágokkal; a borbélynél rikoltó sárgákat láttam, a Hotel-Wanzenburgban pedig olyan furcsa zöldek voltak a törülközők, akárcsak a rovarpor, amelyben azonban, sajnos, nagy hiányt szenvedtünk.

De ha így folytatnám, ezeknek az apróságoknak nem lenne se vége, se hossza. Mert sok volna elmondani csak azt is, hogy milyen furcsaságokat ettünk mi össze Jaffától e tarsusi hotelig, hát még azt, hogy hányféle emberrel találkoztunk Jaffától Sztambulig. Jaffától! Az indulás napja jut eszembe, Tel-Abib, a kis fiatal város ijedt ábrázata, izgalma, vitatkozó csoportok, kósza hírek Warschau elestéről, melyek az elnyomott zsidósággal együtt érző otthoniak szíve mélyéből feltörő vágyteljes sóhaj megnyilvánulásai voltak csupán és ott kóvályogtak az izgatott bucsúzkodók fölött erőt és kedvet öntve a nagy

út vándoraiba. Eszembe jutnak most e percek és azok a kedves emberek, akiktől legnehezebben váltam el valamennyi ismerősöm között. Az egyik az én drága öreg barátom, Barzilay, a nagy héber publicista, aki egész életét a zsidó népnek szentelte:

— Hát Ön is megy? Itt hagy bennünket? — szolt, mikor beállítottam hozzá. — . . . Érttem az Ön lelkesedését, fiam, megértem. A magyarság minden tekintetben tiszteletet parancsol és a magyar föld védelmére örömteli készséggel siessen is haza minden zsidó. Remélem, ha kötelességének szerencsésen eleget tesz, nem feledkezik meg rólunk, visszatér a mi álmainkhoz és hű marad hozzánk, kedves fiam. Jusson eszébe az öreg Barzilay mondása: „*Al haerec, bötoch haerec, éch lo mihaerec*“. (Csak ezen a földön (t. i. Izrael földjén)

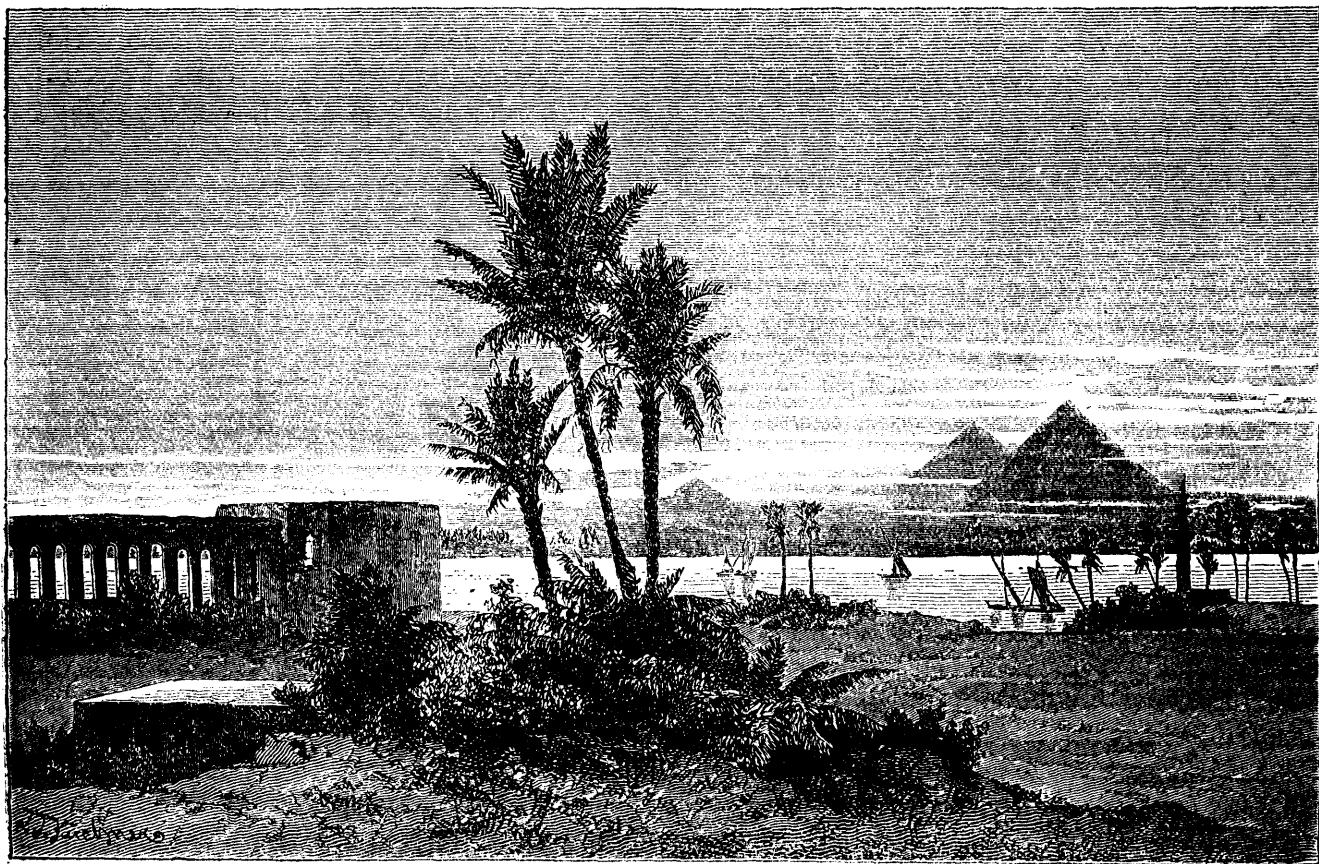
csak ebben a földben: de soha e földön kívül) Kívánom, hogy olyan jó színben és erőben térjen vissza, amilyenben most látom és — egy szép asszonnyal, a teremburáját, egy szép magyar asszonnyal! — szolt még utánam mosolyogva a jóságos bölcs, a nagyszívü ember s visszafordult az ajtóból.

A héber instruktorom, ki a Herzlijah növendéke, nagy színész-tehetség és a héber szinpadra pályazik, — afölött bánkódott legjobban, hogy sokat fogok felejteni a héberből:

— Milyen szépen haladtál, milyen szépen! Még egy-két hónap és kész héber lettél volna. Milyen kár! Egészen kiközkensz majd belőle. Csak az vigasztal, hogy pompás érzéked van a nyelvünk iránt.

— Csakugyan Szimi, csakugyan?

— Bövadáj.

NILUSVIDÉK Ó-KAIRO MELLETT (Kirchner metszete)

No és a harmadik, akinek szintén nem könnyen fordítottam hátat: — Zarjecska, az én kedves és jó famulusom, vagy helyesebben, fogadott fiam, aki jobban szeretett engem a szüleinél is, mert azokhoz csak köteles tisztelet fűzte, de reám a hála áhítatával tekintett és oly hű és oly kedves volt hozzám, hogy a szívem legbensőbb hurjaihoz tudott férközni a viselkedésével. Mennyire sajnálom is az arcképét, melyet útközben elkunyerált tőlem valaki, egy tanár, aki Jeruzsálemben működött és osztrák alattvaló lévén, szintén velünk tartott és aki azzal vonta magára a figyelmünket, hogy egész uton mulatságos és az úti élményekkel összefüggő epigrammákat rögtönzött. Miért is kérte a fényképeim közül éppen ezt, a Zarjecska-t? Szegény, jó Zarjecska! Mikor a dilizsanzok hosszú sora a Wacht am Rhein, a török himnusz meg a Hatikvah dallamai között lassan megindult, Zarje még mindig a kocsi hágcsóján állt és siránkozó hangon kérdezte:

— Adon, nem mehetnék én is, nem mehetnék veled?

Aztán a kocsi mellett lépkedett, nagy igyekezettel versenyezve az egyre gyorsuló kerekkel.

— Adon, adon, adon! . . . hallottam még, amint fáradtan elmaradva utánam szólt; a sírástól elrekedt hangján mondani akart valamit, de már nem értettem.

Alkonyodott, és alig hagytuk el Saronát, már benne voltunk az éjszakában; rejtelmes dombok, kertek és néma falvak mellett halk gördüléssel haladtunk előre; a felhő-foszlányokon át, mint a színházi nézőtér homálya fölött a letompított villanylámpák, csak a csillagok pislogtak reánk, gyérülve, fel-fellobogva a felhők szeszélyes járása szerint. De ennek az éjszakának a függőnye mögött különös és értékes látványosságok hosszú sora várt ránk, egy húsz napos előadás, mely másnap reggel, a hajnal ragyogásában vette kezdetét. És tényleg, amint reggel felé, a bóbiskoló szunynyadás után fölnyitottuk a szemünket és a távoli Hajfát hosszan elnyúló pálmaligetével

a tündöklő tenger háttérében megpillantottuk, valóban úgy tűnt az éji sötétből való gyors, minden átmenetnélküli ébredésre, mint ha egy óriási színház sötét függőnye vált volna ketté előttünk. Az álmélkodás kifejezése tolt az ajkakra, mikor e tengerparti városka kibontakozott előttünk álomszerűen poétikus színeivel és vonalaival. Mily szépek is a keleti városok — messziről, ellentétben asszonyaikkal, akik távolról, bő ruházatukban esetlenek és varázstalanok (de annál igazóbbak közelről.) Oh, Hajfa, vagy Kajfa, mennyire meg tudnám bocsátani neked, hogy belülről kiábrándító vagy, csak azt a kivesző állományu zavaros kis halastavat tudnám elfelejteni, melyet a vendéglősünk halpaprikás gyanánt rögtönzött az asztalunkra. És ez az illúzió, ez a kisedke produkció — fájdalom — csak magas díjak ellenében volt élvezhetetlen. Az epigrammakirály apró kis morzsákkal próbálta a kis halastavi csendéletet megzavarni, mire „Lévi pasa“, Tel-Abib építésmérnöke,

(most pedig a zsidó-csoport vezetője), megkérdezte tőle:

— Mit csinál tanár úr? Mit csinál? Etetni tilos! Itt nyelni kell, nem etetni!

— Előbb nevelek magamnak, fiam, nevelek egyet magamnak, fiam, nevelek egyet. Hivatásomhoz hiven.

— Mi akkor nem várjuk Önt tanár úr.

— Lieb Vaterland magst ruhig sein!

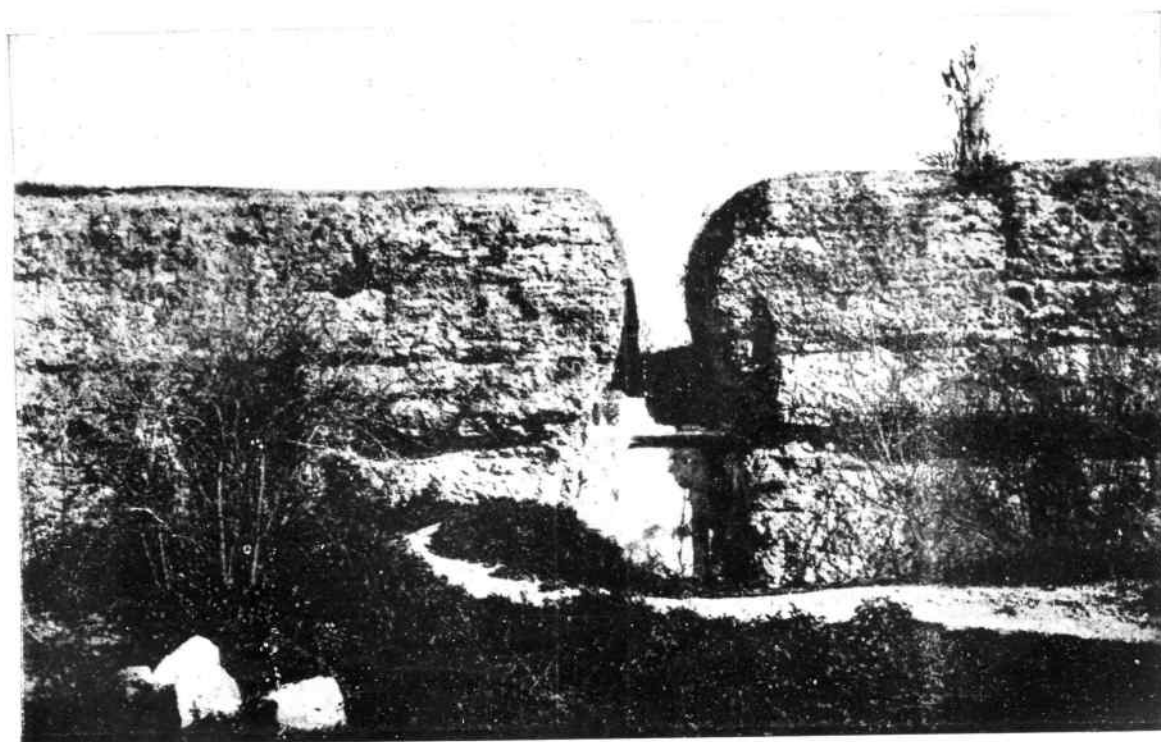
Lieb Vaterland magst ruhig sein! . . . harsogott az ódon utcákon végig az állomásig, ahonnan a Jeszreel-sikságon át a Genezareth tavát elkerülve, a Jarmuk medre felé vitt vonatunk, lelketemelő kilátást adva ablakaiból Dél-Galilea minden szépségére: a rohamosan fejlődő Merchavjára, a Kis-Hermonra, melynek halmai közül szelíden mosolyogtak ránk Nazareth apró házai, mintha egy függőkert smaragdjára lettek volna lerakva. A mindeknél emelkedő Táborhegy ezuttal nem mutatkozott, fehér felhőfátyolba burkolózott, mint egy szemérmes asszony, de annál tisztább volt a Gilboa és annál kedvesebb a legujabb zsidó község: *Tel-Addasz*. A Jarmuk völgye Szamach után tárult fel előttünk, folyócskájának fehér selyemszalagjával, mely mindkét szélén leandervirággal volt hímezve. A természet keze mennyi izléssel és mily finom művészi mérséklettel osztotta itt el dekoratív elemének szépségeit! Balról csakhamar kopár dombok vágják el a kilátást, de mily üdítő látvány volt itt az a néhány víz-esés, melyek e dombokról lezuhanva úgy hatottak messzről, mintha gyémántoszlopokkal támasztották volna a leomlással fenyegető dombok hatalmas kőköckáit, szabadfutást biztosítva a Jarmuk selyemszalagjának. Mennyi rend, nyugalom, izlés és harmónia! A drúzok földje következett, majd Damaszkusz birodalma, mely nem sokkal kisebb, mint a Duna-Tisza köze s talán még termékenyebb is, mert hiszen pihent ugar az egész, de nem szántja senki; aztán a Hauran, vagy helyesebben az Antilibánon beláthatatlan fensíkja *Baalbekkel*, ahol a görög építőművészet aranykora villant el szemeink előtt és végre a várvavárt

Aleppo (vagy inkább az aleppói ágy?) mely a török világot határolja és éppen azért se nem teljesen arab, mint amilyen Damaszkusz, se nem teljesen török. Nem is itt kell az igazi törököt keresni, hanem beljebb, az *Amanusz* hegységen túl, ott, ahol a kis Beilan magas hegyoldalra ragasztott házai közül lereszkedik az ember a tengermelléki *Iskanderunba*, vagy még az itteni öblön is túl, *Lüleke-Boghason*, a *kilikai-kapun* át lép be az utas az igazi törökvilágba: *Tarsusban*, *Adanában*, *Kara-Issaluban*, *Ulu-Kichlában*. Egy külön világ ez, melynek az arabéval a Koran betűjén kívül semmi közössége, rokon vonása nincsen. Csak akinek hosszabb ideig volt alkalma körülnézni az arabok között, az láthatja csak igazán azt a mély és áthidalhatatlannak tetsző úrt, mely a török ember karakterét, lelkivilágát és élelmódját az arabétól elválasztja. Az arab ember mély emberismerete, leleményessége, ismeretszomja és forradalmi temperamentu-

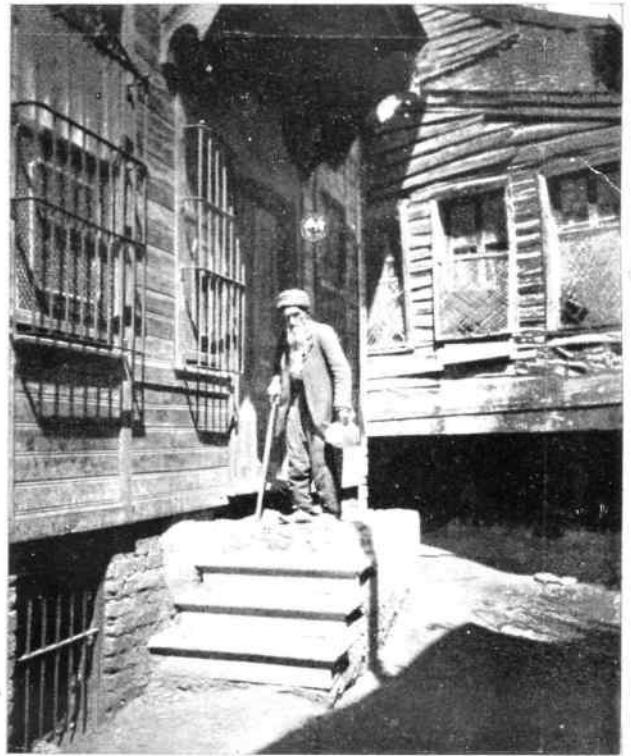
VILMOS CSÁSZÁR KUTJA KONSTANTINÁPOLYBAN (Abádi Imre felvétele).

SARDANAPÁL ASSZIR KIRÁLY SIRJA TARSUSBAN. (Abádi Imre felvétele).

KONSTANTINÁPOLYI UTCAI KÉP
(Dr. Germanus Gyula felvételei)

KONSTANTINÁPOLYI ZSIDÓ

TARSUSI UTCAI KÉP

(Abádi Imre felvételei)

TARSUSI UTCARÉSZLET

ma a török paraszt előtt idegen, ismeretlen valami. Mert egy jobb sorsra méltó nagy nemzet véget nem érő drámai szerepének stazisztája ő csak abban az országban, melynek földrajzi fekvésénél, de óriási kiterjedésű termőföldjeinél és mérhetetlen természeti kincseinél fogva minden feltétel adva van ahhoz, hogy a föld leggazdagabb hatalma lehessen, a polgár, a paraszt csak átmeneti életet él. Tegnap az apa esett el Drinápolynál, holnap a fiu fogja vérét ontani a padisahért Ari-Burnunál. Minek szerezne valamit, minek szántana hát? Minek ültetne árnyékadó fákat a kapu elé? Minek meszelné be a házat és minek tatarozná? Holnapig megteszi úgy is, ahogy van. És ha ilyen impresszióval távozzunk az egyik községből, a másik csak megerősíti az előbbiben nyert impressziókat. Csaknem minden községben látható egy elhagyott, düledező kupolás bazár- és fürdő-épület, mely a nagyhatalmi éra békés és munkás napjainak beszédes dokumentuma. Mellette gondozatlan házak, izlés nélkül összezsúfolva, vagy

IMÁDKOZÓ ARAB (Kirchner metszete)

szeszélyesen széjjelszórva, közöttük hallgató, csendes mozdulatu emberek, minden különösebb gond és terv nélkül, tétován járkálva, vagy a kávéház előtt üldögélve, szemükben azzal a naiv hittel és hűséggel, ami csak a gyermekies lélek kritériuma — és valami mondhatatlan megnyugvással, minden mondatukkal és mozdulatukkal azt árulva el, amiről nemcsak az egész utca beszél szintelen, szívet, lelket gyötrő kietlenségével, az unalomnak szomorúan sirdogáló szürke házaival, de még az utcai kifőzés előtt lévő hevenyészett székek is erre az életelvre emlékeztetnek: Minek gondolnánk távolabbra a holnapnál, minek csinálnánk jobbat és szebbet? Hát érdemes holnapig? Nem jó ez holnapig? Holnapig, amikor menni kell és meg kell halni a padisahért, Allah zászlajáért? . . .

És az a természetesség, az a megnyugvás, amellyel a török sorsa fölött napirendre tér, bár tagadhatatlanul mélyen gyökerezik az ő fatalisztikus hitében, hogy meg van írva minden, tehát úgy kell történnie mindennek, ahogy történik és másképp nem történhetik semmi, ő egy akaratnélküli lény, akinek céltalan bánkódásokra semmi oka sincsen, — de én azt hiszem, hogy ebben a megnyugvásban nagy szerep jut a megszokásnak is. És fatalizmusához járul még az a gyermekes néphit is, melyet még nem bolygatott meg a modern élet forgataga és szelleme, aztán az a nagy lelki igénytelenség, amelyet ma még egy felművelt Imám is ki tud elégíteni a mecsetben, vagy a kávéházban, aki ha például azt meséli neki, hogy a szultán seregét nem verték meg a balkán-háboruban, hanem igenis: a padisah maga dobott oda nagylelkűen néhány tartományt a telhetetlen gyauroknak, akkor ez megmásíthatatlanul szent és igaz előtte.

Majd ha azonban ezek a távoli török közösségek is bekapcsolódnak a bagdadi vasút hálózatába és a vasut szárnyain ezekbe a falvakba is eljut a fejlődés lelke és szószólója, a nyomtatott betű, bizonyos, hogy ezekben a naiv lelkekben is felébred majd a tudás és a művelődés iránti szomjúság.

Addig pedig elérhetetlen messzeségben képzelik a félhold ragyogó városát, Sztambult és álmélkodva hallgatják a mesét a szultán hetvenszobás palotájáról, meg a sztambuli mesetek aranykupoláiról, a csodálatos hidakról, melyek az egyik városrészt összekötik a másikkal, meg a Galata-toronyról, ahonnan a szultán széttel tekint a birodalmában és katonáinak hősi küzdelmét is figyelemmel kíséri.

És itt nem hagyhatom megjegyzés nélkül, hogy ezek a török falusi mesék Sztambulról sohasem lehetnek annyira fantasztikusak, hogy a valóságot túlságosan túlszárnyalják. Mert Konstantinápoly a maga egészében meglepően szép, több, tüneményes, azt hiszem a világ legszebb városa.

Zsebemben a *Lloyd-társulat* első osztályu hajójegyével, hajóforgalom hiányában, öszvéren, lóháton és gyalogosan baktattam feléje a *Taurusz* félelmetesen meredő és fantasztikusan összeboruló sziklaóriásai között, azon az úton, amelyet megtett egy *Nagy Sándor* nevű ember is, aztán *Xerxes*, *Harun-al-Rasid*, sőt maga *Dárius* is, akik, gondolom, voltak olyan nagy urak, mint én és bizonyára az enyémnél nem sokkal kényelmesebb és előkelőbb közlekedési eszközök igénybevételével érték el céljaikat. Haladtam én napégette, porhanyós fensíkokon, mialatt szikkadt kenyer, olajbogyó, az ócska bőrtömlő sárgás,

langyos vize meg kinin képezte a táplálékot. De *Tarsusban* amúgy istenigazában jólaktam déligyümölccsel, még pedig az utolsó asszír király, *Sardanapál* sirjánál, aki tudvalevőleg nagy fényűző, gavallér ember volt annak idején és a női szépséget becsülvén legtöbbször, az asszony lábaihoz szórta aranyait, kincseit, egész gazdagságát. Utolsó földi ténykedése is egy csók volt; egy ninivei szép asszony karjaiban, szerelmi mámor közben hunyta le szemeit. S nem hiába volt bőkezű ember, valóban gazdagon vendégelt meg sirjának ódon falait környékező gyümölcsfáiról, úgy, hogy nincs okom panaszra és elmondhatom, hogy én is jólaktam egyszer *Sardanapál* öfenségénél. Ez a vizit azonban egy rövidke sugár, pillanatnyi oázis volt csak azokon a kietlen és fárasztó utakon, melyek az egyik falusi chau-ból (rozoga szállás) a másikba vezettek. De ha tiszszerte jobban éreztem volna a kényelem hiányát, ha tiszszerte többet nélkülöztem volna a kisázsiai úton, mint amennyiben Konstantinápolyig részem volt, akkor is azt mondanám, hogy a fáradság és az álmatlanság elenyészően csekély árával váltottam meg azt a gyönyörűséget, melyet egy galatai, vagy egy perai hotel erkélyéről Konstantinápoly látása a hosszú úton elgyöttrődött testemnek és szépségekre megszomjazott lelkemnek szerzett.

